

Taanlaste ristisõjad lõpuks kaante vahel

John H. Lind, Carsten Selch Jensen, Kurt Villads Jensen ja Ane L. Bysted. *Danske korstog – Krig og mission i Østersøen. Høst & Søn, Kopenhaagen, 2004. 405 lk.*

Eelmisel sügisel trükivalgust näinud raamat “Taanlaste ristisõjad – sõda ja misjon Lääne-mere!” on mitmeski mõttes oma ajale tunnuslik teos.

Eelmine uurimus Taani ristisõdade ilmus 1865. aastal prantslase Paul Riant’i sulest.¹ Nagu autorid eessõnas ise tõdevad, ei tule ligi sada viiskümmend aastat kestnud vaheaja põhjuseid otsida mitte allikate ega põnevate teemade vähesusest, vaid uurimistraditsioonist. Selles on aga viimastel aastakümnetel toimunud mitmeid olulisi muutusi. Alates 1970. aastatest on loobutud pidamast ristisõdadeks vaid aastatel 1097–1291 Pühale Maale suundunud sõjaretki ning sama fenomeni väljendusena on hakatud tõlgendama sõjakäike Pürenee poolsaarel, Itaalias, Lõuna-Prantsusmaal ja Läänemere ümbruses.² Kõrg- ja hiliskeskaja sõdu nähakse Euroopa ekspansiooni ja konsolideerumisega kaasnenud nähtusena, mis ühendas ladina kristlaskonda

ja aitas sellel leida uut identiteeti vastanduses saratseenide, paganate ja skismaatikutega.

1990. aastatest alates on Skandinaavia ajaloolased selle paradigmuuutusega kaasa läinud. Rahvusliku ajalookirjutuse traditsioonis iga maad eraldi vaatlevast tõlgendusest loobumine ja võrdleva analüüsi laialdane kasutuselevõtt on andnud viljakaid tulemusi ning muutnud keskaegse Läänemere-piirkonna atraktiivseks uurimisvaldkonnaks. Eelkõige on uurimistulemused aga leidnud avaldamist erinevates artikli- ja konverentsikogumikes.³ Et praeguseks on aeg küps juba suuremate sünteeside avaldamiseks, sellest annab märku ka käesolev teos.

Raamat võtab kokku aastatel 1998–2001 läbi viidud uurimisprojekti “Denmark and the Crusading Movement” (“Taani ja ristisõjaliikumine”) tulemused.⁴ Projekti juhtinud Kurt Villads Jensen on uurinud nii ristisõjaliikumist laiemalt kui ka selle mõju Taani riikluse kujunemisele.⁵ Varem eelkõige Alam-Saksa linnade ajalooga tegelenud Carsten Selch Jensen on viimastel aastatel pühendunud Innocentius III aegsetele ristisõdadele, John H. Lind aga Vene ja Lääne-Euroopa vahele jäävate rajamaade kultuurilisele ja religioossele identiteedile. Ainus naisautor, Ane Ly Bysted on äsja saanud valmis doktoritöö indulgentside ja religioosse tasu rollist ristisõdade esimese sajandi jooksul.⁶ Kuigi autorite hulka ei kuulu Tore Nyberg ega Torben K. Nielsen, on ka nende viimaste aastate uurimistöö andnud tervikusse olulise panuse.⁷

¹ P. Riant. *Expéditions et pèlerinages des Scandinaves en Terre Sainte au temps des croisades*. Pariis, 1865. Tõlge taani keelde: P. Riant. *Skandinavernes Korstog og Andagtsreiser til Palæstina, 1000–1350*. Kopenhaagen, 1868. Pea samaaegselt käesoleva teosega ilmus aga ka üks vähemas mahus uurimus: T. Riis. *Studien zur Geschichte des Ostseeraumes 4. – Das mittelalterliche Dänische Ostseeimperium*. University of Southern Denmark studies in history and social sciences 256. University Press of Southern Denmark, Odense, 2003.

² Hea ülevaate ristisõdade historiograafias toimunud paradigmuuutustest annab K. V. Jenseni 1998. aastal peetud ettekanne “International Crusading Studies Today”, mille huviline leiab veebiaadressilt http://www.crusades.dk/crusades/lectures_kvj1.html.

³ Mitmete uurimisprojekti “Culture Clash or Compromise” raames ilmunud kogumike kõrval on siiani mõjukaim ja viidatuim A. V. Murray (toim.). *Crusade and Conversion on the Baltic Frontier, 1150–1500*. Ashgate, Aldershot *etc.*, 2001. Vt. ka arvustust: M. Tamm. Raamat Läänemere ristisõdade. – *Tuna* 2002, nr. 3, lk. 135–137.

⁴ Nii projekti kui ka kõigi osalejate kohta leiab rohkelt materjale veebileheküljelt www.crusades.dk. Raamatu autorid on ka varem avaldanud vahetuvõtteid uurimisprojektist, vt. J. H. Lind, C. S. Jensen ja K. V. Jensen. *Communicating Crusades and Crusading Communication in the Baltic Region*. – *Scandinavian Economic History Review* 2001, nr. 2 (49), lk. 5–25.

⁵ Tema bibliograafia ja ka mitmete artiklitega saab tutvuda veebileheküljel www.kurtvilladsjensen.dk.

⁶ A. L. Bysted. *In Merit as Well as in Reward. Indulgences, Spiritual Merit, and the Theology of the Crusades, c. 1095–1216*. University of Southern Denmark, Odense, 2004.

⁷ T. Nyberg. *The Danish Church and Mission in Estonia*. – *Nordeuropaforum* 1, 1998, lk. 49–72. T. Nyberg. *Deutsche, dänische und schwedische Christianisierungsversuche östlich des Ostseegebietes*. – Z. H. Nowak (toim.). *Die Rolle der Ritterorden in der Christianisierung und Kolonisierung des Ostseegebietes. Ordines militares 1*. Toruń: Uniwersytet, lk. 93–114. T. K. Nielsen. *Mission, omvandelse og samfundsomvæltning i Baltikum i 1200-tallet*. – *Den Jyske Historiker* 89. Krig, korstog og kolonisering, 2000, Århus lk. 89–111.

Tulemuseks on omas laadis igati õnnestunud teos, mis laiemale lugejaskonnale hõlpsasti jälgitavas vormis võtab kokku olulisemad uued uurimissuunad ja -tulemused. Klassikalist, jutustusena kulgevat vormi on raamatule küll ette heidetud, ent pakutav süntees on muljet avaldav ja seda ka teadusliku saavutusena. Kuid kahtlemata seab populaarsem vorm ka omad piirangud, nii on raamatu viiteaparaat taandatud minimaalsele ja katab eelkõige allikaid. Samuti hõlmab küllaltki lühike bibliograafia vaid kõige olulisemaid uurimusi.

Ristisõdade traditsiooni osana võib tõlgendada suurt osa 12.–16. sajandil Läänemere-ruumis aset leidnud olulisematest sündmustest. Seda on autorid ka teinud ning nende huvi keskmes on eelkõige sõdade korralduslik ja õiguslik külg ehk retkede jutlustamine, väekogumine, vande andmine ning ristisõdijate privileegid ja suhted paavstikuuriaga. Selle ajaloos keskmes on poliitilised, kirikupoliitilised, sõjalised ja kaubanduslikud huvid ning neid kandvad suured institutsioonid, kuningad ja suurnikud, piiskopid ja peapiiskopid, paavstid ja nende legaadid, ordu ja kolooniad. Siit tuleneb ent ka üks teose suuremaid vajakajäämisi, sest käsitlusest jäävad kohati liigagi kõrvale nii liikumise laiema baasi moodustanud rahvakihid kui ka rajamaades ristisõja ja ekspansiooni tulemusel sündinud keeleline ja kultuuriline kirevus.

Teisalt on niisugused rõhuasetused juba teose küsimuseasetustes selgelt määratletud. Asudes uurima ristisõdu, on nende tõlgendamisel toonitatud eelkõige fenomeni uudsust, üleeuroopalist mõju ja kaasnenu institutsionaalseid muutusi. Viimaste seas on olulisemad rüütlordude teke, diplomaatiliste suhete areng, mitmete administratiivsete protseduuride, sealhulgas ka ristisõdade jutlustamise ja finantseerimise ning indulgentside süsteemi ühtlustumine. Raamatus on kesksel kohal just Taani kiriku- ja kuningavõimu suhted paavstikuuriaga.⁸ Permanentne sõjategevus aitas kaasa ühiskonna militariseerumisele, kindlustuste võrgustike ja sõjatehnika arengule; munga- ja rüütlordud aga arendasid välja efektiivsed ekspansioonimudelid. Taani vallutatud aladel

andsid olulisema panuse tsistertslaste, kuid Liivi-, Eesti- ja Preisimaa puhul analüüsitakse ka Saksa Ordu ja kerjuseordude rolli (lk. 246–272).

Autorid analüüsivad esmalt ristisõja traditsiooni teket Taanis (lk. 22–28). Erinevaid klassikalisi põhjusi (vajadus maa ja raha järele, religioosse tasu ootus) vaagides jõutakse järeldusele, et just esimestest Püha Maa ristiretkedest alates kuninglikus perekonnas juurdunud traditsioon sai selleks mõjuteguriks, mistõttu ristisõjaretoorikat hakati jõuliselt kasutama ka kodule lähemal. Praegusaja uurimuses nähakse ristisõja traditsiooni kandjatena suurnike perekondi ja nii on näiteks ristisõjatradsiooni hilist juurdumist Rootsis seletatud samuti vasta-va traditsiooni puudumisega kuninglikus dünastias.⁹ Taani puhul mõjutasid ekspansiooni algust ka võimu koondumine tugevneva Valdemaride dünastia kätte, kuningliku ja kirikliku võimu edukas koostöö, aga ka taanlaste sõjatehnika ja eriti laevastiku areng.¹⁰

Raamatu põhiosa moodustabki kronoloogiliselt ja geograafiliselt korratatud ülevaade taanlaste osalusel Läänemere kallastel peetud ristiretkedest. Sellele eelneb lühike arutelu ristisõdade arengukaarest tervikuna. Kõrvutused retkedega Pühal Maal ja Euroopas võiksid siiski põhjalikumalt jätkuda ka järgnevates peatükkides.

Alustades Karl Suure sõjast sakside vastu (772–804), küsivad autorid, mida üldse pidada Läänemere-äärsete ristisõdade alguseks. Kas tuleks selleks lugeda nn. teise ristisõja (1147–1149) aegne sõjakäik lääneslaavlaste ehk vendide vastu või võib sama nähtuse ilminguid näha juba varasemas? Erinevalt ristisõdadest Pühal Maal oli vendi sõdadel pikk eellugu, mille moodustasid sajandeid kestnud vastastikused rüüsteretked ja liitlassuhted (lk. 29–49). Muutuse sõjakäikude iseloomus tõi aga kaasa asjaolu, et erinevalt vendidest õnnestus Taanis ja Poolas koondada võim ühe dünastia ja kiriku kätte ning juba 12. sajandi alguses alustati üheskoos retki vendide vastu. Kroonikud Bosau Helmold ja Saxo Grammaticus on hiljem kujutanud neidki sõjaretki ristisõdadena ja kuigi selles nad projitseerivad oma kaasaja ideaale minevikule, võib

⁸ Vt. ka K. V. Jensen ja T. K. Nielsen. Pope Innocent III and Denmark – A. Sommerlechner (toim.). Innocenzo III. Urbs et orbis. = Nuovi studi storici 55. Società romana di storia patria, Rooma, 2002, lk. 1133–1168.

⁹ Vt. T. Lindkvist. Crusades and Crusading Ideology in the Political History of Sweden. – A. V. Murray (toim.). Crusade and Conversion ... , 2001, lk. 119–130.

¹⁰ Vt. ka K. V. Jensen. Denmark and the Second Crusade: The Formation of a Crusader State? – J. Philips ja M. Hoch (toim.). The Second Crusade: Scope and Consequences. Manchester, 2001, lk. 164–179.

see teisalt siiski viidata teatud kontinuiteedi tunnetusele.¹¹

Seejärel antakse ülevaade 1147.–1149. aasta sõjaretkedest ning jõutakse Taani ristisõdade kuldajastusse, rannikualadel elavate vendide alistamise perioodi (lk. 51–96), mille sümboliks sai Rügenil asuva Arkona templi hävitamine Valdemar I ja peapiiskop Absaloni vägede poolt 1168.–1169. aastal. Edu põhjustena tuuakse välja nii kuningliku ja kirikliku võimu koostöö kui ka Poola vürstide võimu nõrgenemine, aga ka juba mainitud kuninglik ristisõja traditsioon.

Vendide alistamise järel liikus nii sakside kui ka taanlaste sõjategevus 12. ja 13. sajandi vahetusel itta. Seni veel vähe käsitletud teemadest antakse siin esmalt lühülevaade Taani ristiretkedest Soome (lk. 151–159). Soomest oli 12. sajandi teisest poolest saanud rootslaste ristisõjatanner, milleks ta järgneva kahe sajandi jooksul ka jäi. Taanlased sekusid sealsetesse sündmustesse samaaegselt ristiretkedega Liivi- ja Eestimaa suunal. Siin oli küsimus nii Taani kiriku autoriteedi kui ka kauba- ja sõjateede turvalisuse tagamises, kuid Soome puhul ei ole siiski alust rääkida Taani ja Rootsi konkurentsist. Ning nagu kogu piirkonnas, nii nõrgenesid taanlaste positsioonid ka soomlaste aladel oluliselt pärast Valdemar II vangistust 1223–1227 ja sellele järgnenud kaotust Bornhövedi all. Et teema kohta on kahjuks väga vähe allikaid, siis peab uurimus suuresti tuginema kaudsetele andmetele (kohanimede analüüsile jmt.) ning võimalused Eesti ja Soome kristianiseerimise laiemaks võrdlemiseks puuduvad. Soome kõrval valgustab teos ka taanlaste huvisid seoses Preis ristisõdadega (lk. 232–245), mida seni on sa-

muti uuritud eelkõige nende peaaegendi Saksa Ordu seisukohalt.

Teose uuenduslikuks jooneks on ka Venemaa ja õigeusu kirikuga seotud teemade esiletoomine, kuid on ju ka üks autoritest, John H. Lind, selle teema üks paremaid asjatundjaid.¹² Siin näidatakse, et kuigi keskaegsetele rajamaa-ühiskondadele omaselt arenesid venelastega kaubanduslikud-kultuurilised sidemed ja tihedad, ehkki muutlikud liitlassuhted, ei väaranud see samas venelaste-vastase ristisõjaretoorika arengut. Samuti rõhutatakse siin õigeusu rolli ristiusu levimisel piirialadel, eriti Karjalas, aga ka Rootsis. Seegi on teema, mis on sageli poliitilistel põhjustel maha vaikitud.

Ent eesti lugejat huvitab kindlasti kõige rohkem just meie maal toimunud ristisõdade käsitus. Siin tal lugemismaterjalist puudu ei tule, sest otseselt Eesti ajalooa seonduv võtab enda alla suurema osa raamatu teisest poolest. Eelkõige taanlaste vaatenurgast ja allikatest lähtudes annavad autorid põhjaliku ülevaate Eesti vallutamisest, Taani kuningliku ja kirikliku võimu, Saksa Ordu ning Riia piiskopkonna rivaliteedist, Eesti haldamisega seotud probleemidest ning lõpuks ka selle müümisest ordule 1346. aastal. Sellisena annab uurimus kahtlemata hinnatava panuse ka Eesti keskaja uurimislukku.

Juba mainitud Tore Nybergi ja Torben K. Nielsen ja samuti taani päritolu Paul Johanseni kõrval on siin allikate kõrval peamiselt tuginedud veel Heinz von zur Mühlenile, Friedrich Benninghovenile ja Thomas Riisile.¹³ Eesti ajaloolaste käsitlustest on seevastu viidatud ainult Tiina Kala ja Anti Selarti artiklitele, mis on ilmunud kogumikus "Crusade and Conversion

¹¹ Vt. ka K. V. Jensen. The Blue Baltic Border of Denmark in the High Middle Ages: Danes, Wends and Saxo Grammaticus. – D. Abulafia ja N. Berend (toim.). *Medieval Frontiers: Concepts and Practices*. Ashgate, Aldershot *etc.*, 2002, lk. 173–193.

¹² Vt. J. H. Lind. Consequences of the Baltic Crusades in Target Areas: The Case of Karelia. – A.V. Murray (toim.). *Crusade and Conversion ...*, lk. 133–149; J. H. Lind. Scandinavian Nemtsy and Repaganized Russians: The Expansion of the Latin West During the Baltic Crusades and its Confessional Repercussions. – The Crusades and the Military Orders: Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity. CEU, Budapest, 2001, lk. 481–497; J. H. Lind. Russian Echoes of the Crusading Movement 1147–1478. Impulses and Responses – Middelalderforum. 1–2: 3, Oslo, 2003, lk. 210–235.

¹³ P. Johansen. Die Estlandliste des Liber Census Daniae. Kopenhagen ja Tallinn, 1933; P. Johansen. Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland. Stockholm, 1951; P. Johansen ja H. von zur Mühlen. Deutsch und undeutsch im mittelalterlichen und frühzeitlichen Reval. Köln ja Viin, 1973; F. Benninghoven. Der Orden der Schwertbrüder: Fratres Milicie Christi de Livonia. Köln ja Graz, 1965; T. Riis. Die Administration Estlands zur Dänezeit. – Z. H. Nowak (toim.). Die Rolle der Ritterorden in der mittelalterlichen Kultur. Ordines militares – colloquia Torunensia Historica 3. Toruń, 1985, lk. 117–128.

on the Baltic Frontier, 1150-1500",¹⁴ nii et muu hulgas pole siin mainitud ka meie autoritest kõige rohkem Taani teemadel kirjutanud Peep Peeter Rebase töid.¹⁵ See annab veel kord tunnistust, et Eesti medievistide töö vajaks senisest enamat, aga ka koordineerimat tutvustamist.

Eesti vallutamine on Taani jaoks mitmes mõttes märgiline sündmus, Tallinna all 1219. aastal peetud lahinguga on seotud Dannebrogi legend ja Põhja-Eesti vallutamine tähistab kaugemate meretaguste kolooniatega suurvõimu perioodi algust.¹⁶ Antud käsitluse suurimaks vooruseks on aga Liivi- ja Eestimaal toimunu seostamine Läänemere ristsõdade kontekstiga. Raskuspunkt on siin kindlasti taanlaste poolel, kuid see pakub tervistavat kontrasti endiselt domineerivale Riia-kesksele vaatenurgale. Samuti pole sugugi vähetähtis, et sinne tõlgendus on vaba nii baltisaksa kui eesti rahvusliku ajalookirjutuse rõhuasetuste tundmisest, mida võib muu hulgas näha ka mitmete tavapäraste tuumsündmuste, nagu näiteks Jüriöö ülestõusu tagaplaanile jätmisest.

Ootuspäraselt tõstab uurimus esile ka allikate probleemi. On ju taanlaste allikmaterjal siinsete sündmuste kohta vägagi fragmentaarne ning, nagu autorid sissejuhatuseks ka ütlevad, võime siinkohal vaid kujutleda, kui erinev oleks meie pilt 13. sajandi alguses toimunud, kui Henriku kõrval oleks omapoolse versiooni kirja pannud näiteks ka Saxo Grammaticus. Järgnevalt rõhutataksegi korduvalt, et Henriku kroonika teenib siiski alati Riia misjoni legitimeerimise eesmärki, et ta ei maini ajavahemikus 1206/1207–1219 ühtegi teiste osapoolte sooritatud ristiretke (sh. taanlaste retke Viljandisse 1208. aastal) ega sedagi, et Riias ristsõdijatega

liitunud Orlamünde Albert oli Taani kuninga Valdemar II vasall. Siin on kahtlemata kasuks tulnud Carsten Selch Jenseni osalus, kellest on viimasel ajal kujunenud üks pühendunumaid ja põnevamaid Henriku kroonika uurijaid.¹⁷ Rõhutades, et kogu meie arusaam toonastest oludest on suuresti sõltuv kroonikute huvidest ja kultuuritaustast, toovad autorid muu hulgas näiteks kuulsad ristiusu mahapesemise stseenid, mille puhul võib vaid oletada, kas ja kuivõrd on kroonik tõlgendanud talle sobivas suunas siinset saunakombestikku (lk. 163). Kohati ei pääse aga seegi uurimus muidugi Henriku rõhuasetuste kordamisest, eriti selles, mis puudutab kohalike elanike vaenulikkust riialaste vastu.

Alustades ülevaadet piiskop Fulco aegsete (1171–1172) misjoniplaanidega, joonistatakse siin selgelt välja, et taanlaste ekspansioon ida suunas algas kohe pärast vendide alistamist. Ilusa seose vendi ristsõdadega loob 1219. aastal Tallinna all peetud lahingu traditsioonikohane kuupäev, 15. juuni. See on nii Dannebrogi ehk Valdemari kui ka Püha Vituse päev, keda rüüglased taani ja saksi traditsiooni järgi kummardasid ebajumal Svantevitina. Ning just sellel päeval, 15. juunil 1169 ehk täpselt viiskümend aastat enne lahingut Tallinna all vallutasid taanlased Saxo Grammaticuse järgi Arkona templi (lk. 210–211). Selle kõrval on senisest rohkem juhitud tähelepanu ka alistatud Rügeni vürsti Vistislav I ja tema väeüksuse rollile selles lahingus (lk. 208–210).

Ristsõdade korralduse, jutlustamise, vanne- te ja privileegide vaatluse (lk. 176–182) kõrval on samavõrd väärtuslik tolleaegsete keerukate võimusuhte analüüs, milles põimusid Taani kuningavõimu, Lundi, Riia ja Linköpingi (pea)piiskoppide, rüütli- ja mungaordude, Taani

¹⁴ T. Kala. The Incorporation of the Northern Baltic Lands into the Western Christian World. – A. V. Murray (toim.). *Crusade and Conversion ...*, lk. 3–20; A. Selart. Confessional Conflict and Political Co-operation: Livonia and Russia in the Thirteenth Century. – A. V. Murray (toim.). *Crusade and Conversion ...*, lk. 151–176.

¹⁵ P. P. Rebane. From Fulco to Theoderic: The Changing Face of Livonian Mission. – A. Andresen (toim.). *Müinasaja loojangust omariikluse lävele: Pühendusteos Sulev Vahtre 75. sünnipäevaks*. Kleio, Tartu, lk. 37–68; P. P. Rebane. Denmark, the Papacy and the Christianization of Estonia. – M. Maccarrone (toim.). *Gli Inizi del Cristianesimo in Livonia-Lettonia: Atti del Colloquio internazionale di storia ecclesiastica in occasione dell'VIII centenario della Chiesa in Livonia (1186–1986)*, Roma 24–25 giugno 1986. Città del Vaticano, 1989, lk. 171–201; P. P. Rebane. Denmark and the Baltic Crusade 1150–1227. University Microfilms International, Michigan, 1984. Uuema Eesti-Taani keskaega puudutava uurimuse kohta vt. I. Leimus. Mõõgavendade pitser – märk Saksa-Taani salasõjast? – *Tuna* 2002, nr. 1, lk. 20–26.

¹⁶ Vt. M. Andersen ja F. Birkebæk (toim.). 1219. Dannebrog ja Eestimaa. Roskilde Muuseumi Kirjastus, 1993. Paralleelväljaanne taani keeles: Dannebrog og Estland.

¹⁷ Vt. ka: C. S. Jensen. The nature of the Early Missionary Activities and Crusades in Livonia, 1185–1201. – *Medieval Spirituality in Scandinavia and Europe. A Collection of Essays in Honour of Tore Nyberg*. Odense Universitetsforlag, Odense, 2001, lk. 121–137.

ja Saksi vasallide ja Saksi linnade huvid, ning mille taustaks olid Saksa keisririigi muutlikud võimuvahekorrad. Siin näidatakse, kuivõrd sõltuv oli Riia misjon esialgu Taani toetusest ning kuivõrd keerukalt ja sugugi mitte alati rahvuspiire järgides kujunesid eri gruppide huvid. See osutab muidugi veel kord, et sageli tuleks siinsete ristisõdade ja ristisõdijate puhul loobuda rahvuslikest liigitustest (või: "... Eestija Liivimaal toimunud ristisõdade puhul tuleks loobuda Eesti historiograafias siiani domineerinud püüdest liigitada nendes osalenuid just rahvulikul alusel) sootumaks. Palju tähelepanu on pööratud suhetele paavstikuuriaga, ning siin tõuseb Riia piiskopi Alberti kõrvale Lundi peapiiskop Anders Sunesen, kelle mõjujõud Läänemere-äärse kirikupoliitika kujundajana ja paavsti legaadina oli märgatavalt suurem.¹⁸ Liivija Eestimaal loodud kolooniaid on kõrvutatud Pühal Maal loodud ristisõdijariikidega (lk. 161), mis pakuks ka edasise võrdleva analüüsi jaoks kahtlemata põneva uurimisperspektiivi.

Põhja-Eesti valitsemist käsitlev osa osutab veel kord, kuivõrd põnev ajajärk on sageli traditsioonilisest kaanonist välja jäetud, Valjala alistumisest (1227) kuni Jüriöö ülestõusuni (1343) kestnud pidevate võitluste, võimu ümberjagunemiste ja ristisõdade periood. Ristisõja ja rajamaa märksõnade laiem tutvustamine 13.–15. sajandi Eesti ajaloo puhul pakuks veelgi mitmeid avaramaid tõlgendusvõimalusi.

Taanile sai nendes rivaliteetides saatuslikuks võimetuset saälitada oma koloniaalvõimu ning nii kannavad ka raamatu kaks eelviimast peatükki pealkirju "Unistus Läänemere-impeeriumist" ja "Taani ristisõja-impeeriumi lõpp".¹⁹ Viimane neist toob siiski välja ristisõjaretoorika vastupidavuse, osutades taanlaste plaanidele ühineda kavandatava türklaste-vastase ristisõjaga ning sellele, et Rootsi vallutamist Christian II poolt kujutati ristisõjana veel 1520. aastal.

Taanlaste praegusaja identiteet ja ajaloomälu tugineb aga viimasel ajal viikingiaja kõrval

üha enam keskajale, millest annavad tunnistust ka käesoleva raamatu soliidsed müüginumbriid. Kuid kahtlemata näitavad need sedagi, et tasemel ja samas loetavalt kirjutatud ajalookirjanduse järele on nõudlus olemas. Teadusliku panusena on raamat oluline aga kogu Läänemere-ruumile ning jääb vaid loota, et teiste maade ajaloolased jõuaksid lähiajal artiklikogumike kõrval samuti omapoolsete kokkuvõteten.²⁰ Analoogilise, nn. muistset vabadusvõitlust ümber- ja läbimõtestava uurimuse järele on vajadus olemas ka Eestis. Ent lähiajal on kahtlemata ka ruumi suurema sünteesi koostamisele, mis vahetaks välja Eric Christianseni 1980. aastal ilmunud raamatu "Põhjala ristisõjad".²¹

Linda Kaljundi

¹⁸ Vt. T. K. Nielsen. The Missionary Man: Archbishop Anders Sunesen and the Baltic Crusade, 1206–1221. – A. V. Murray (toim.). Crusade and Conversion ..., lk. 95–117.

¹⁹ Taanis viimasel ajal esile tõusnud impeeriumi märksõna kohta vt. K. V. Jensen ja M. Bregnsbo. Det Danske Imperium – storhed og fald. Aschehougs forlag, Kopenhaagen, 2004.

²⁰ Sel aastal on enam silma paistnud rootslased, kus Nils Blomkvistilt on pärast mitmete kogumike toimetamist ilmunud kokkuvõttev teos, vt. N. Blomkvist. The discovery of the Baltic: the Reception of a Catholic World-System in the European North, AD 1075–1225. Brill, Leiden etc., 2005. Rootsis on sügisel oodata ka oma ristisõjaraamatut, küll märksa populaarsemas vormis kirjutava ajaloolase Dick Harrisoni sulest ilmutat teost "God vill det! Nordiska korsfarare under medeltiden".

²¹ E. Christiansen. The Northern Crusades: the Baltic and the Catholic Frontier, 1100–1525. London, 1980. (Tõine, parandatud trükk 1997.) Eesti keeles E. Christiansen. Põhjala ristisõjad. Tänapäev, Tallinn, 2004.